

Runebergistä naissuhteita painottaen

Panu Rajala:

Kansallisrunoilija J. L. Runebergin elämä.

Minerva 2020. 416 s. ISBN 978-952-312-9618.

Professori Panu Rajalalta ilmestyi keväällä 2020 uusi Runeberg-elämäkerta. Teos kattaa kansallisrunoilijan koko elämäkaaren ja on sellaisena ensimmäinen viiteentoista vuoteen. Mitä syvemmin kansakunta tuntee oman identiteettinsä perustukset, sen parempi. Runeberg jos kuka on ollut luomassa suomalaisten omakuvaa ja paaluttamassa paikkaamme maailmassa. Sen vuoksi häntä kansallisrunoilijaksi kutsutaan. Nykyisin kun moni tietää Runebergistä vain nimikkotortun, uusi Runeberg-tutkimus on enemmän kuin tervetullut.

Rajala lähestyy Runebergiä pitkälti naissuhteiden kautta. Laajassa teoksessa on toki muitakin painotuksia ja uusia mielenkiintoisia tulkintoja, mutta tämä yleisviitekehys korostuu. Rajala pysyttelee monin paikoin tutkimuksen valtavirrassa ammentaen perinteisistä

Runeberg-tutkimuksen klassikoista. Gunnar Tideströmin syvällistä *Runeberg som estetiker* -teosta (SLS 1941) jää kuitenkin lähdeluettelosta kaipaamaan. Sen avamat näköalat olisivat olleet Rajalalle hyödyllisiä, edustaahan Tideströmin teos laadukkainta Runeberg-tutkimusta, mitä koskaan on tehty. Toisaalta Rajala sanoo kirjan loppupuolella osuvasti, että aikaisemman Runeberg-tutkimuksen massiivisuuteen voi helposti hukkuu. Hän itse pysyy kuitenkin pinnalla ja osaa valita oman reittinsä.

Uusi tulkinta on, että Runeberg lähti yliopistosta kotiopettajaksi Keski-Suomeen, koska halusi itsenäistyä. Turussa ahdistivat mahtavien suojelijoiden valvovat katseet ja suuret odotukset. Perinteisesti opintojen keskeyttämisen syinä on pidetty rahapulaa ja halua oppia suomen kieltä. Rajala kysyy kuitenkin osuvasti, että kai kotiopettajan paikkoja Turustakin olisi löytynyt. Lisäksi mikään ei oikein viittaa siihen, että Runeberg olisi Saarijärvellä erityisemmin satsannut omiin suomen opintoihinsa. Arki kului siellä ruotsinkielisessä miljöössä ja hänen tiedetään oikein hakeutumalla hakeutuneen sosiaaliseen kanssakäymiseen seudun harvalukuisen ei-suomenkielisen säätyläistön kanssa.

Runebergin opiskeluvuosiin ajoittuvan, poliittisesti kantaaottavan *Naakat*-pilkkakirjoituksen osalta Rajala sen sijaan pitäytyy perinteisessä tulkinnassa, että yksi Runebergin pilkkanotteeksi joutuneista olisi ollut hänen suojelijansa arkkipiispa Jakob Tengström. Professori Gustav Björkstrand on kuitenkin Tengström-elämäkerrassaan (SLS 2012) perustellut uskottavasti, että Runeberg tosiasiaa kirjoitti ylioppilaslevottomuksien jälkimainingeissa Suomesta maanpakoon ajetusta lainopin professori Anders Afzeliuksesta.

Mustasukkaisuuden yöt on Runebergin teoksista se, jossa eniten vellotaan eroottisissa tunteissa, petetyksi tulemisissa ja intohimoissa. Ei olekaan yllättävää, että Rajala paneutuu tarkoin – ja onnistuneesti – kyseiseen runosikermään ja sen mahdollistamiin moniin tulkitoihin.

Rajala on teatterin asiantuntija. Runebergin kirjoittamien näytelmien käsittely onnistuu häneltä erityisen hyvin. Tämä osa-alue Runebergin tuotannossa on usein jäänyt tutkimukselliseen katveeseen. Siksi olisi ollut arvokasta, jos Rajala olisi tässä kohdin käsitellyt näytelmiä laajemminkin.

Sen sijaan Rajalan uusi tulkinta, että Runeberg olisi aloittanut vuonna 1837 kirjallisen taistelunsa pietismistä vastaan, koska halusi piispaksi, ei vakuuta. Ensinnäkin sekä Porvoossa että Turussa oli molemmissa tuolloin tuore, vastikään valittu uusi piispa. Vaaleja ei ollut pitkään aikaan tulossa. Toiseksi on hyvä muistaa, että Runeberg oli tässä vaiheessa vielä suhteellisen tuntematon ja vasta hänen tuskin irrottautumisensa ankeasta asemastaan akateemisessa prekariaatissa. Miten sieltä edes tulisi mieleen harpata piispaksi? Kolmanneksi kirjallinen taistelu ei ollut sisällöltään sellainen, että se olisi ollut

suunnattu piispanvaalin valitsijajoukalle. Päinvastoin, aikaisempi tutkimus on korostanut, kuinka Runebergin luonnonfilosofisilla poluilla kulkenut kirjoittelu herätti epäluuloja kirkon perinteiseen luterilaiseen teologiaan kiinnittyneissä johtohenkilöissä. Jos kyse olisi ollut pitkän tähtäimen piisapakampanjasta, kirjoittelu olisi ollut oppillisesti varovaisempaa ja konservatiivisempaa.

Laajaan elämäkertaan tulee helposti asiavirheitä, joilta Rajalakaan ei ole välttynyt. Tuotakoon tässä kohdin esiin kuitenkin vain sellainen, joka korjaa koko 150-vuotista Runeberg-tutkimuksen traditiota, ei ainoastaan Rajalan teosta: Ruovedelle Runebergin mukana muutti myös kihlattu Maria Nygrén eli parin yhdessäolo ei rajoittunut ainoastaan Saarijärven aikaan.¹

Kaiken kaikkiaan Rajalan teos ravistelee vallitsevaa Runeberg-kuvaa hyvällä tavalla. Myös lopun laaja Emilie Björksténin kirjoitusten esittely on tervetullut lisä Runeberg-tutkimukseen. Käytetty lähdemateriaali on sinänsä ollut kauan tunnettua, mutta laaja analyysi avaa tehokkaalla tavalla lukijan eteen uutta maisemaa. Björkstén oli läsnä kansallisorunoilijan elämässä ja tunteissa peräti kaksikymmentä vuotta. Se on pitkä aika. Rajalan kirjan päätaavoite, Björksténin merkityksen korostaminen, on siis hyvin perusteltu.

Björkstenin rinnalla Fredrika Runeberg ei nouse erityisen voimakkaasti esiin. Häntä Rajala käsittelee totutun tutkimustradition mukaisesti – ehkä liiankin totutusti, sillä alkaahan Fredrika-tutkimuksellakin olla jo maassamme perinteitä. Rajala toistaa miesvaltaisen Runeberg-tutkimuksen synnyttämiä käsityksiä, että Fredrika oli naisena ruma ja avioliitto hänen kanssaan oli Runebergille järkiavioliitto. Esimerkiksi professori Merete Mazzarella on Fredrika-elämäkerrassaan ihan aiheesta kritisoinut molempia käsityksiä.²

Runebergin rakkauselämästä kirjoittaminen tuo kaivattua eloa siihen tapaan, jolla kansallisia suurmiehiä on totuttu lähestymään. Rakkauselämä sellaisenaan on kuitenkin riittämätön tulkinta-avain Runebergin ajattelun ja taiteeseen. Hän itse määritteli runoilijan tehtäväksi paljastaa se hyvä ja Jumalan suunnittelema kokonaisuus, joka maailmaan ja ihmiselämään kätkeytyy. Ei enempää eikä vähempää! Tällaisen elämäntehtävän ja taidekäsityksen valossa rakkausrunot eivät näyttäyty Runebergin tuotannon ytimenä, ainoastaan pienenä sitä täydentävänä osana. Maailmankatsomukselliset, yhteiskunnalliset ja luonnon kauneutta ylistävät runot hallitsevatkin Runebergin tuotantoa niin määrällisesti kuin myös merkityksensä osalta. Rajalan kirjan äärellä lukija voikin kokea ristiriitaa siinä, miten ensin kuvataan Runebergin oman elämän romanttisia virityksiä ja sitten samaan hengen vetoon esitellään tämän syvällistä taideronoutta. Ne tuntuvat väkisinkin hieman eri kategorian asioilta.

Jotta pölyttynyt kipsipää saataisiin elävämmäksi ja nykyihmisen kannalta kiinnostavammaksi, Runeberg-

tutkimuksen teemoina voisivat jatkossa korostua esimerkiksi hänen hyvin moderni luontosuhteensa, hänen näkemyksensä monikulttuurisuudesta, vieraista uskonnoista, vähemmistöjen asemasta, tieteen arvosta tai

vaikkapa taiteen syvimmästä olemuksesta. Tutkimusaiheita ja tulkinta-avaimia riittäisi. Rajalan teos toimii rohkaisuna kaikille tutkijoille, jotka lähtevät etsimään uusia näkökulmia Runebergiin.

VTT Ville Niittynen

1. Ville Niittynen, *Kansakunnan rakentaminen ja maailmankielteisyyden poliittisuus. J. L. Runebergin pietismin vastustus ja sen teologiset, filosofiset ja poliittiset syyt*. Poliittisen historian väitöskirja. Turun yliopisto 2019, 38–39.
2. Merete Mazzarella, *Fredrika Charlotta född Tengström. En nationalskalds hustru*. SLS 2007.